

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ БЮДЖЕТНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ФІНАНСОВИХ ВІДНОСИН

MODERN APPROACHES TO THE ASSESSMENT OF THE STATE BUDGET SECURITY IN THE CONDITIONS OF TRANSFORMATION OF FINANCIAL RELATIONS

У статті розглянуто сутність бюджетної безпеки держави та акцентовано увагу на необхідності динамічного моніторингу її стану. Виявлено основні перешкоди, які заважають здійсненню динамічного моніторингу системи бюджетної безпеки держави.

Визначено, що ключовими проблемами, що суттєво знижують рівень бюджетної безпеки держави є значний обсяг накопиченої зовнішньої та внутрішньої заборгованості, а також дефолти за борговими зобов'язаннями. Узагальнено основні методи, які використовуються для оцінки стану бюджетної безпеки держави.

З метою ефективного моніторингу рівня бюджетної безпеки держави запропоновано систему показників її оцінки. Здійснено авторську класифікацію рівнів бюджетної безпеки держави, а також дано детальну характеристику кожному з них.

Ключові слова: безпека, бюджетна безпека, бюджет, державні фінанси, фінансові ресурси, рівень бюджетної безпеки, механізм забезпечення бюджетної безпеки.

В статье рассмотрена сущность бюджетной безопасности государства и акцентировано внимание на необходимости динамического мониторинга ее состояния. Выявлены основные препятствия, которые мешают осуществлению динамического мониторинга системы бюджетной безопасности государства.

Определено, что ключевыми проблемами, которые существенно снижают уровень бюджетной безопасности государства, является значительный объем накопленной внешней и внутренней задолженности, а также дефолты по долговым обяза-

тельствам. Обобщены основные методы, используемые для оценки состояния бюджетной безопасности государства.

С целью эффективного мониторинга уровня бюджетной безопасности государства предложена система показателей ее оценки. Осуществлена авторская классификация уровней бюджетной безопасности государства, а также наведена подробная характеристика каждого из них.

Ключевые слова: безопасность, бюджетная безопасность, бюджет, государственные финансы, финансовые ресурсы, уровень бюджетной безопасности, механизм обеспечения бюджетной безопасности.

The article considers the essence of state budget security and focuses on the need for dynamic monitoring of its state. The main obstacles that hinder the implementation of dynamic monitoring of the state budget security system have been identified.

It is determined that the key problems that significantly reduce the level of budget security of the state are the significant amount of accumulated external and internal debt, as well as defaults on debt obligations. The main methods used to assess the state of budget security of the state are summarized, as well as the peculiarities of their application are analysed.

In order to effectively monitor the level of budget security of the state, a system of indicators for its evaluation is proposed. The author's classification of the levels of budget security of the state is carried out, and also the detailed characteristic of each of them is given.

Key words: security, budget security, budget, public finances, financial resources, level of budget security, mechanism of budget security.

УДК 336.141

Рибак С.О.

к.е.н., доцент, докторант

Державна навчально-наукова установа «Академія фінансового управління»

Постановка проблеми. Передовий досвід європейських країн доводить, що динамічний розвиток держави, регіонів та громад у довгостроковій перспективі неможливо забезпечити без створення дієвої системи ефективного управління бюджетом.

На даний час вітчизняні бюджети із суто економічного регулятора, перетворились на інструмент політичних маніпуляцій, торгів, на підставу політичного розбрату та джерело корупційних бізнес-інтересів. Низька ефективність управління обмеженими бюджетними ресурсами не лише унеможливує забезпечення результативного виконання державою покладених на неї функцій, погіршує якість життя забезпечення суспільства та знижує рівень соціальних стандартів, але також і негативно впливає на ефективність функціонування реального сектору економіки.

Між тим ефективне, комплексне управління бюджетом на всіх стадіях бюджетного процесу,

здатне забезпечити цілісну систему реалізації стратегічних пріоритетів держави, ключовим серед яких є забезпечення саме бюджетної безпеки. Підтримка належного рівня бюджетної безпеки держави є завданням уряду будь якої країни світу, оскільки наближення даної мети фактично означає спроможність держави вирішувати систему питань, які перебувають у площині функціонування фінансової системи, забезпечення економічної безпеки країни. Крім того, високий рівень бюджетної безпеки держави виступає індикатором можливості досягнення нею довгострокових стратегічних цілей зростання економіки, підвищення її інвестиційної привабливості, забезпечення кредитоспроможності країни на міжнародному рівні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання бюджетної безпеки держави розглядали в своїх працях такі відомі науковці як: Л. Алексеєнко, О. Барановський, М. Безуглов, Т.Г. Бондарук, С. Глазьев, А. Городецький, М. Забаштанський,

О. Кириленко, Б. Кишакевич, В. Маргасова, А. Роговий, С.Савицька, В. Соловійов, А. Сухорук, В. Федосов, Юрія С. І. та ін.

Незважаючи на значну кількість досліджень, проведених з даної тематики, існує необхідність подальшого вивчення сутності існуючих проблем з урахуванням трансформації фінансових відносин, а також уточнення основних категорій щодо забезпечення бюджетної безпеки в Україні.

Постановка завдання. Метою даного дослідження є висвітлення концептуальних аспектів забезпечення бюджетної безпеки держави, а також уточнення сучасних підходів до оцінки її рівня.

Виклад основного матеріалу. Функціонування бюджетної системи держави знаходиться під впливом багатьох факторів сформованих в попередніх бюджетних періодах, які певною мірою залежні від поточної внутрішньої фінансової політики та зумовлені здебільшого об'єктивними процесами в минулому. Так на сьогоднішній значим тягарем для державного бюджету є необхідність обслуговування значних сум міжнародних кредитів, отриманих Україною під час погіршення внутрішньої економічної ситуації протягом глобальної фінансової кризи, що значно знижує потенціал фінансової системи країни, погіршує рівень бюджетної безпеки.

Бюджетна безпека держави є інтегральним узагальнюючим показником функціонування її економічної та соціальної сфери. Узагальнення світового досвіду в контексті значущих подій, чинників, тенденцій, поглядів відомих вчених та практиків у галузі економіки визначено, що основою для забезпечення бюджетної безпеки держави є поточний стан економіки, сформовані можливості для забезпечення стійкого економічного зростання з акцентуванням уваги на основних соціальних та економічних чинниках: населення; природні ресурси; створення капіталу; техніка.

Проведене дослідження існуючих методів і моделей оцінки бюджетної безпеки дає змогу дійти висновку про існування низки моделей оцінки її стану, які спираються на розрахунок інтегрального показника і окремих коефіцієнтів бюджетної безпеки України [3; 4].

Наявність вище перерахованих чинників актуалізує питання пошуку та побудови комплексу взаємопов'язаних моделей, що дають змогу здійснювати оцінку, аналіз і прогнозування бюджетної безпеки держави.

Для оцінки рівня бюджетної безпеки держави використовуються різноманітні методи: моніторинг основних макроекономічних показників і порівняння їх із середньосвітовими; оцінка темпів економічного зростання за допомогою динаміки основних макроекономічних показників; методи експертної оцінки; метод аналізу та опрацювання сценаріїв; методи оптимізації; теоретико-ігрові

методи; методи корисності; методи розпізнавання образів; методи теорії систем; методи багатовимірного статистичного аналізу.

Однією з ключових перешкод динамічного моніторингу системи бюджетної безпеки держави є відсутність належної методологічної бази його здійснення, визначення її основних критеріїв та показників. При цьому критерій розуміється як ознака або умова, на підставі якої оцінюються складові безпеки та чинники, що визначають стан бюджетної безпеки і розміри ймовірної загрози. Інакше кажучи, критерій є мірою оцінки, яка дає змогу відбирати показники, індикатори та класифікувати їх. Критерії мають відповідати меті збирання інформації, а також ураховувати методіку формування банку даних та методів їх аналізу (можливість формалізації списку досліджуваного об'єкта, класифікації, узагальнення тощо). Одночасно сукупність наявних критеріїв повинні забезпечувати повноту й адекватність відображення через систему показників реальної ситуації, наприклад, урахування ситуативної кон'юнктури, особливостей специфіки кожного компонента бюджетної безпеки, характеру дії внутрішніх і зовнішніх чинників, рівня і масштабу процесу, що аналізується.

Система показників стану динаміки певної сфери безпеки покликана забезпечити комплексне відображення, по-перше, всієї сукупності зовнішніх чинників, що визначають рівень цієї сфери; по-друге, всієї повноти внутрішніх суперечностей самої сфери як джерела загрози. Характеристика кожного компонента сфери бюджетної безпеки має спиратися на досить обмежене коло показників. При цьому показники мають бути зіставними з минулими і майбутніми вимірами, результатами вивчення проблеми на різних ієрархічних рівнях (глобальному, національному).

Досліджуючи сукупність показників змісту і розвитку бюджетної безпеки, необхідно окрему увагу приділяти саме граничним (пороговим) значенням стану показників економічного розвитку, за межами яких настає загроза руйнації економічної та фінансової системи, а також показники підвищеної небезпеки [5; 6].

В економічній сфері до показників підвищеної небезпеки відносять передусім:

1) втрату здатності фінансової системи держави вийти з економічної кризи внаслідок критичного впливу таких чинників, як втрата інвестиційної активності, технологічне відставання реального сектору економіки, міграція трудових ресурсів, зростання економічної злочинності, що паралізує економічну систему держави, а також формує загрози стану її безпеки;

2) критичне звуження ресурсного простору і втрату можливостей адаптації економічної системи до скорочення сировинних та енергетичних ресурсів;

3) якісну деградацію і структурну кризу індустріальних галузей унаслідок критичного падіння промислового, технологічного, науково-технічного, експортного, платіжного потенціалів держави;

- 4) інтенсивне зростання інфляційних процесів;
- 5) критичний стан інфраструктури держави;
- 6) розвал фінансової системи держави та ін.

Наближення до цих показників свідчить про наростання загроз соціально-економічній стабільності суспільства, а перевищення граничних значень – про вступ суспільства в зону нестабільності і соціальних конфліктів, тобто про реальний підрив економічної та бюджетної безпеки [5; 6].

З метою оптимізації якісного та кількісного оцінювання стану бюджетної безпеки держави потрібно створити систему процедур щодо збирання, аналізу, оцінки й обробки відповідної інформації, без якої усі оцінки бюджетної безпеки будуть відірвані від практики, а отже, науково і практично безперспективними. Аналіз стану бюджетної безпеки передбачає використання значної кількості показників, рисунок 1.

Макроекономічні показники можуть бути згруповані відносно їхніх циклічних властивостей:

- проциклічні показники (що зростають під час підйому й знижуються під час спаду), серед них виділяють високу і низьку узгодженість динаміки з циклом;

- протициклічні показники (що спадають під час підйому та зростають під час спаду);

- ациклічні показники (що не пов'язані безпосередньо з економічним циклом).

У сукупності вони дають уявлення про загальний рівень бюджетної безпеки держави, який визначається такими параметрами, як «поріг чутливості», «поріг вразливості», «поріг розпаду», «стан спокою». При цьому, «поріг чутливості» є рівнем безпеки, при якому система починає відчувати наявність системних змін.

«Поріг вразливості» – рівень безпеки, при якому система починає втрачати стан збалансованості, тобто зазнає змін, що ведуть до її поступового знищення.

«Поріг розпаду» – рівень безпеки, після якого система зазнає нищівних змін. «Стан спокою» – рівень безпеки, при якому забезпечується поступовий розвиток системи [1,2].

На даний час у науковій літературі наявні різні підходи до виокремлення стану бюджетної безпеки держави, узагальнення яких дає змогу виокремити наступні її рівні:

- бюджетна безпека - відповідає режиму стабільного функціонування національної економіки, ефективному збалансуванню доходів та видатків, посиленню потенціалу фінансової системи, збереження економічного суверенітету, здатності фінансової системи до саморозвитку;

- рівень прихованої бюджетної небезпеки – формується під час виникнення початкових ознак нестабільного функціонування національної економіки спричинених циклічними коливаннями світової економіки, характеризується спроможністю держави забезпечувати баланс доходів і видатків бюджету, збереженням потенціалу фінансової системи, дотриманням повної фінансової стійкості державних фінансів.

- рівень зниженої бюджетної безпеки - відповідає режиму нестабільного функціонування національної економіки, наявністю значного обсягу дефіциту державного бюджету, зростаючою потребою держави у позиковому фінансуванні та реструктуризації наявних боргових зобов'язань, поступової втрати рівня фінансової та економічної безпеки держави.

- бюджетної небезпеки - фінансова неспроможність держави забезпечувати збалансування власних доходів і видатків, неможливість дотримання норм соціальних стандартів життєдіяльності суспільства, повна втрата конкурентоспроможності реального сектору економіки, наявність реальних загроз фінансової та економічної безпеки держави, формування загроз національної безпеки.

Висновки з проведеного дослідження. Нестабільна економічна ситуація в країні, обмеженість бюджетних фінансових ресурсів необхідних для підтримки розвитку реального сектору економіки спричинили загострення внутрішніх проблем кожного регіону та порушення міжгалузевих зв'язків. Саме тому, моніторинг показників бюджетної безпеки держави має винятково важливе значення для національної економіки України, що особливо актуалізується в умовах економічної кризи, соціально-політичної нестабільності та напруженості в суспільстві, наявності корупційних ознак економіки, підвищеної динамічності показників, що характеризують ці процеси. Відтак, необхідним є аналіз сучасного стану бюджетної безпеки держави в сучасних умовах її соціально-економічного розвитку на основі врахування наявних загроз у межах кожної із її складових, що виступає необхідною умовою підвищення конкурентоспроможності та життєздатності національної економіки.

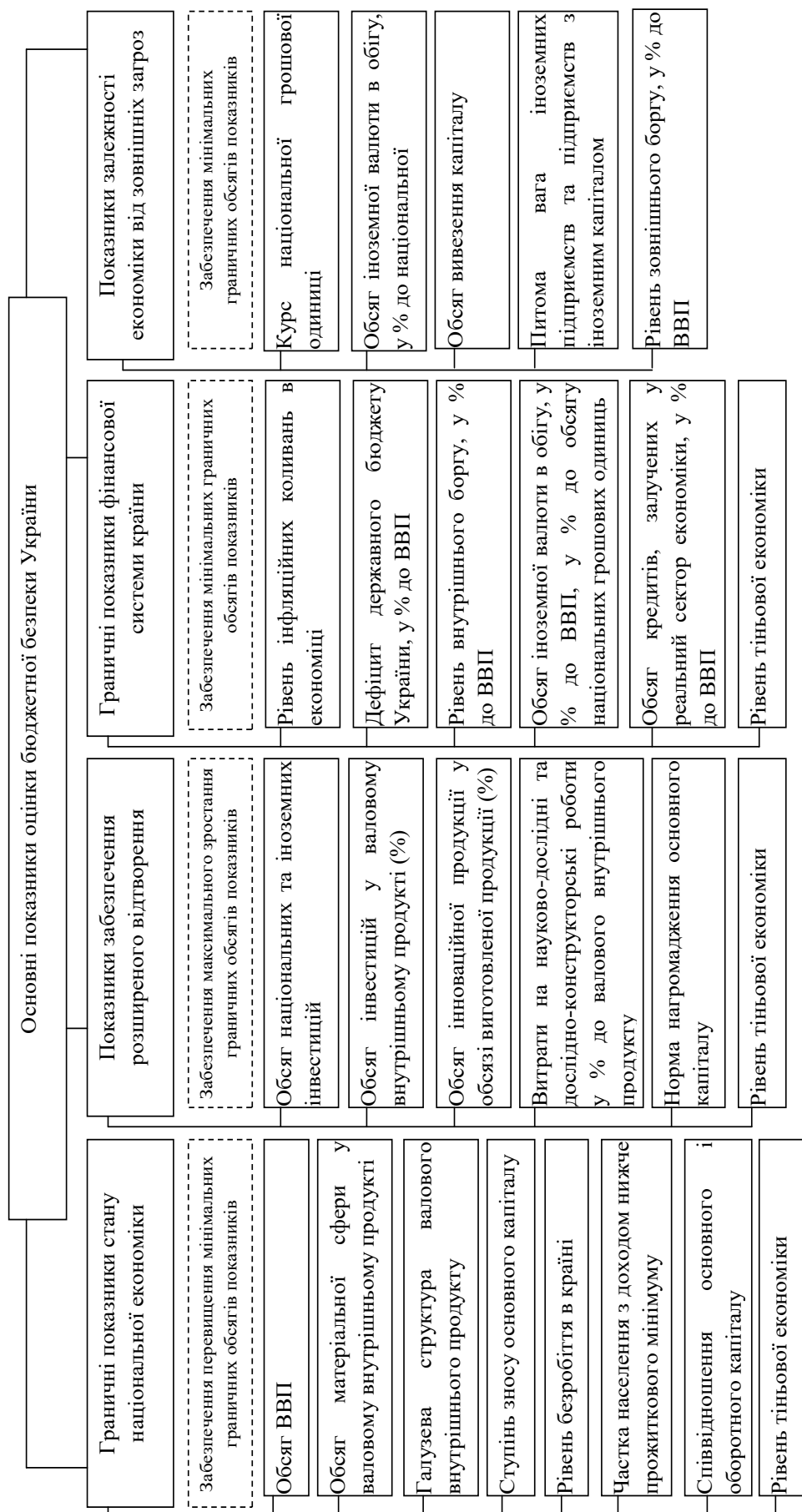

Рис. 1. Система показників оцінки бюджетної безпеки держави*

Джерело: розроблено автором

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Богма О.С. Сутність бюджетної безпеки в системі забезпечення національних інтересів / О.С. Богма // Економіка і суспільство. – 2016. – № 4. – С. 282-285.
2. Кишакевич Б.Ю. Формування системи фінансової безпеки України в умовах глобалізації [Текст] / Б.Ю. Кишакевич // Науковий вісник НЛТУ України. – 2012. – Вип. 22.7. – С. 205.
3. Луцик-Дубова Т. Управління бюджетною безпекою України / Т. Луцик-Дубова // Галицький економічний вісник. – 2013. – № 3 (42). – С. 17-23.
4. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 р. № 1277 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://cct.com.ua/2013/29.10.2013_1277.htm
5. Проказюк О.В. Бюджетна безпека держави: сутність та основні загрози / О.В. Проказюк // Фінансовий простір. – 2016. – № 3 (23). – С. 39-45.
6. Юрій С., Дем'янишин В. Бюджет, бюджетна доктрина та бюджетна політика держави: сучасна парадигма, іманентний детермінізм, реалії і перспективи / С. Юрій, В. Дем'янишин // Світ фінансів. – 2010. – № 4. – С. 7-29.

REFERENCES:

1. Bohma O.S. (2016) Sutnist biudzhetnoi bezpeky v systemi zabezpechennia natsionalnykh interesiv

[The essence of budget security in the system of ensuring national interests] *Ekonomika i suspilstvo*. № 4. p. 282-285.

2. Kyshakevych B.Iu. (2012) Formuvannia systemy finansovoi bezpeky Ukrainy v umovakh hlobalizatsii [Formation of the system of financial security of Ukraine in the conditions of globalization] *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy*. Vyp. 22.(7). p. 205.

3. Lutsyk-Dubova T. (2013) Upravlinnia biudzhethnoiu bezpekoiu Ukrainy [Budget Security Management of Ukraine] *Halytskyi ekonomichnyi visnyk*. № 3 (42). p. 17-23.

4. Pro zatverdzhennia Metodychnykh rekomendatsii shchodo rozrakhunku rivnia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy: nakaz Ministerstva ekonomichnoho rozvytku i torhivli Ukrainy [On approval of guidelines for the calculation of economic security of Ukraine, Order of the Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine] 29.10.2013 p. № 1277 [Electronic resource]. Access mode: http://cct.com.ua/2013/29.10.2013_1277.htm.

5. Prokaziuk O.V. (2016) Biudzhetna bezpeka derzhavy: sutnist ta osnovni zahrozy [Budget security of the state: essence and main threats] *Finansovyi prostir*. № 3 (23). p. 39-45.

6. Yurii S., Demianyshyn V. (2010) Biudzheta, biudzhetna doktryna ta biudzhetna polityka derzhavy: suchasna paradyhma, imanentnyi determinizm, realii i perspektyvy [Budget, budget doctrine and budget policy of the state: modern paradigm, immanent determinism, realities and prospects] *Svit finansiv*. № 4. p. 7-29.

Rybak S.O.

PhD, Associate Professor
State Educational and Scientific Institution
«Academy of Financial Management»

MODERN APPROACHES TO THE ASSESSMENT OF THE STATE BUDGET SECURITY IN THE CONDITIONS OF TRANSFORMATION OF FINANCIAL RELATIONS

The best practices of European countries prove that the dynamic development of the state, regions and communities in the long run is impossible to ensure without the creation of an effective system of effective budget management.

At present, domestic budgets, from a purely economic regulator, have become an instrument of political manipulation, bidding, a basis for political discord and a source of corrupt business interests. Low efficiency of management of limited budget resources not only makes it impossible to ensure the effective implementation of the functions assigned to it, degrades the quality of life of society and lowers social standards, but also negatively affects the efficiency of the real sector of the economy.

Meanwhile, effective, comprehensive budget management at all stages of the budget process, able to ensure a holistic system of implementation of strategic priorities of the state, the key among which is to ensure budget security. Maintaining the proper level of budget security of the state is the task of the government of any country in the world, because the approximation of this goal actually means the ability of the state to address systemic issues in the financial system, ensuring economic security. In addition, the high level of budget security of the state is an indicator of the possibility of achieving long-term strategic goals of economic growth, increasing its investment attractiveness, ensuring the country's creditworthiness at the international level.

The main goal of this article is to highlight the conceptual aspects of budget security of the state, as well as to clarify modern approaches to assessing its level.

In accordance with the main purpose of the study, the author used a variety of analytical methods in his research. The study combines a set of theoretical and methodological comprehensive approaches to the analysis of the level of budget security of the state in the transformation of financial relations. These include logical analysis of induction and deduction, complex systems analysis, fundamental and technical analysis, and more.